

El valor social de la llengua en una carta d'àmbit privat (1845)

Pep Vila
(Societat Verdaguer)

El catalanisme cultural i polític de la Renaixença, la fe en la llengua i la literatura pròpies es va mantenir a salts, amb intermitències, fins a les darreries del segle XIX. Per començar la cronologia del moviment ja és problemàtica. Arreu del domini lingüístic el panorama cultural era poc engrescador, molt vidriós. Hi havia un desamor profund per gairebé tot allò que guspirejava català, en una situació lingüística relativament estable on gairebé res no es qüestionava.

Aquestes mancances s'observen en l'esfera pública i en la privada ja que molts catalans s'inclinen cap a l'ús del castellà a l'hora d'escriure: per absència d'una tradició culta, per la manca de models, per l'anarquia ortogràfica, sense el guiatge d'una escola pròpia, etc. Els usos públics i formals del català estaven sota mínims. En aquest estat de confusió i de desorientació, la llengua es mantenia com eina d'ús popular. Era gairebé impensable tornar la llengua catalana a la seva dignitat, reduïda gairebé a un patuès inservible.

Aquesta actitud de poca simpatia per l'ús de català, que accedia a poques funcions socials, reservades a una altra llengua, es pot resseguir en els discursos¹ dels nostres prohoms, en el periodisme, en la vida comercial, en l'ensenyament, en les publicacions diverses, en

1. Anoto una referència curiosa que vaig llegir, publicada a la *Gazeta de Madrid* (núm. 85, 22/03/1823, p. 400), en la qual el diari oficial anunciava que la Diputació de Barcelona va divulgar, en català, un discurs per guanyar-se el poble. Es tractava de glossar, en la llengua del país, l'esperit i la lletra de la nova Constitució: «La diputación provincial de Barcelona siempre infatigable en sus tareas y animada del zelo más ardiente por las libertades pátrias y por la prosperidad de los pueblos, dirigió el día del corriente una alocución a los habitantes de la provincia, y la extendió en lengua catalana con el objeto de que todos pudieran aprovecharse de las reflexiones y paternales consejos que contiene».

el món de l'Administració, en la vulgarització cultural, però també en les relacions de la vida privada. L'historiador i publicista gironí Narcís Blanch i Illa, escrivia a mitjan segle XIX, que el català: «no es más que un dialecto áspero y semibárbaro por la multitud de voces extrañas que en él se han introducido».

En un treball acadèmic, aparegut per primera vegada l'any 1984, el plorat Joan Solà ens parlava de la complexa i contradictòria relació que el gran romanista i filòleg Milà i Fontanals va tenir amb la llengua catalana.² Comentava el valor d'una carta que va escriure, que avui ens serveix per emmarcar una època, la del nostre treball. A propòsit d'una poesia de l'any 1837 que Milà va escriure en castellà, Solà ens diu:

haurem de saber que no hi féu servir la llengua catalana perquè “la judicaven barroera y inhàbil per a la poesia els escriptors de la primera etapa del romanticisme”, amb paraules del mateix Rubió [i Lluç] que ens ha contat l'anècdota de la carta [carta en castellà de Milà a Rubió i Ors en què celebra que el darrer escrigui en català “Pus parla en català, Déu li do glòria”]. I pel que fa a la carta de Milà, haurem de dir que l'escola i el costum general –la rutina, si ho preferim, però una rutina tan forta com la llei– imposaven la llengua castellana per al mester epistolar, com per a tants d'altres. En castellà es cartejaven destacades personalitats de la terra com el nostre professor i el seu germà Pau, o Querol o Llorente o Víctor Balaguer o Tomàs Aguiló... o el mateix Rubió i Ors! I Mistral li escrivia en francès.

Una carta³ rica en digressions especulatives

Un testimoni més d'aquest desafecte, una altra baula en la constatació d'aquesta trista realitat, estudiada entre molts altres per

2. *Episodis d'història de la llengua*. Barcelona: Empúries, 1991, p. 146. També dins: *Studia in honorem prof. M. de Riquer, IV*. Barcelona: Quaderns Crema, 1991, p. 79.

3. A l'Arxiu Comarcal Pla de l'Estany (Arxiu 180. Fons 11. Can Plantés de Falgons. Fons patrimonials i familiars), es conserva entre molta altra documentació aquesta carta privada que ara llegirem, de l'any 1845, que Francisco Moragas va escriure a Francisco Plantés (tot i que segons el segell fou el 1846). Francisco Moragas i Francisco Plantés, que eren cunyats, s'enviaven cartes sovint. L'inconvenient és que només es conserven les cartes que rebia Francisco

Joan Solà, Manuel Jorba, Pere Anguera o Joan Lluís Marfany la podem resseguir en la lletra privada de 1845 que publiquem, en la qual un particular de Navata (Alt Empordà) que havia estudiat a la Universitat de Cervera, Francisco Moragas, retreu, en castellà, al seu cunyat, com és que ha gosat escriure-li una anterior carta en català, el text de la qual s'ha perdut, en «idioma diferente», perquè el seu corresponsal, insegur, no tenia prou domini de la llengua oficial i l'havia d'escriure, patint, a cop de diccionari. Com que havia estat advertit que no dominava la nova llengua de relació, per un punt d'honor exagerat, per una exemplar fidelitat, retorna al català. D'aquí la censura familiar.

Moragas que se'n va anar a estudiar a Cervera i després a Barcelona, a fer pràctiques d'advocat, llocs on potser per la pressió exògena va canviar de manera de pensar, practica la deslleialtat lingüística, té ben clar que cada llengua manté la seva jerarquia de funcions. Considera que el seu cunyat ha d'oblidar el «puntillo», que suposa escriure en la pròpia llengua i ha d'adoptar, d'una vegada per totes, l'altra, per factors formals i determinats de prestigi.

Aquesta breu contribució il·lustra, una vegada més, el buit de la indiferència popular en aquella època cap a la potencialitat de la nostra llengua. Llegint la carta dona la impressió que Francisco Moragas, diglòssic, que reserva la seva llengua materna per a funcions bàsicament orals, bel·ligerant i intransigent, comenta que només era capaç d'estrènyer els llaços familiars amb el seu cunyat, si aquest li escrivia en castellà. Els dos idiomes presents a Catalunya eren usats

Plantés. Les que aquest enviava a Francisco Moragas s'han perdut. Moragas era originari de Navata, però en l'època d'aquesta carta vivia a Barcelona perquè, tal com explica en altres llocs, era practicant d'advocat. Plantés originari de Falgons (Gironès) era el fill gran i per tant l'hereu d'un mas familiar, dedicat a la pagesia. Francisco Plantés de Falgons es va casar l'any 1842 amb Clara Moragas de Navata, germana de Francisco Moragas. Moragas i Plantés eren cunyats.

Per contra, Moragas envia al seu cunyat des de Cervera, on estudiava, sense cap nota annexa, una còpia de la «Prosa dels cerberins», un text festiu, escrit en català i llatí que corria en boca dels estudiants del lloc, que incorpora versets en llatí del Missal Romà, concretament de l'apartat de la *Seqüència* de la primera missa de la commemoració de tots els fidels difunts del dia 2 de novembre, en procés d'edició per Ramon Miró i un servidor. Agraïm a Estel Puigdevall, familiar de can Plantés, el seu permís per publicar aquests papers.

amb uns valors socials diferents. Encara, és una mena de miracle que Moragas en la carta doni al català estatut d'«idioma» i no de dialecte:

es que la escribes en idioma diferente que las demás que había recibido de ti, solo puedo creer que ha sido porque la Clara te dijo que alguna vez padecías alguna equivocación en tus escritos, sí eran castellanos...

Text

Barcelona, 14 de enero 1845

Apreciado Franc[isc]o:

Me creo en la obligación de haberte de pedir perdón por no haberte contestado a la que me *escribiste*,⁴ fecha doce del pasado, pero solo la pereza ha sido causa de ello. Una cosa *obserbo* en tu referida carta y es que la *escribes* en idioma diferente que las demás que había *recivido* de ti; solo puedo creer que ha sido porque la Clara te dijo que alguna vez padecías alguna equivocación en tus escritos, sí eran castellanos; pues ella me dijo el verano pasado hablando una vez de ti, que debías hacer muchos errores en tus escritos, y yo le respondí que errores no hacías ninguno, sólo que te faltaban algunos términos que podías adquirirlos fácilmente con un diccionario castellano-catalán;⁵ pero sea cual fuera el motivo, porque tu no me escribiste en castellano, desearía saberlo; pues te he dicho mil veces y te repito, que no quiero puntillos, sólo deseo ligar más con un lazo más fuerte, sí puede ser, la amistad que nos une.

Deseo mandes siempre con los de tu casa a quienes saludarás de mi parte, a vuestro servidor y cuñado tuyo

Francisco Moragas

4. Deixem en cursiva algunes formes verbals, tal com les escriu originalment en el text Francisco Moragas. En general, la redacció de l'escrit és poc clara. El contingut de la lletra permet adonar-nos que aquest corresposal té un domini molt precari de la nova llengua d'adopció amb la qual predicava.

5. Germà Colom i Amadeu-J. Soberanas, a *Panorama de la lexicografia catalana* (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1985, p. 151 i s.), descriuen amb precisió els diccionaris catalans/castellans i castellans/catalans, editats per aquestes dates.